

Protokoll fört vid enskild föredragning

Social- och miljöavdelningen
Miljöbyrån, S4

Beslutande	Föredragande	Justerat
Vicelanråd Camilla Gunell	Naturvårdsintendent Maija Häggblom	Omedelbart

Ärende/Dnr/Exp.	Beslut
-----------------	--------

Nr 106

Avtal om intrångsersättning för skydd av del av en insjö med höga naturvärden och ett område av gammal skog i Geta

ÅLR 2017/9610

Ett förslag till avtal om naturskydd av en del av Timmerträsk-området i Geta kommun har upprättats. Avtalsområdet utgör en del av ett kompletterade Natura 2000-område. Avtalsområdet omfattar ett ca 24 hektar stort område där det bland annat förekommer den prioriterade livsmiljötypen *Västlig taiga* med beteckning 9010 samt en *Kalkrik, oligotrof-mesotrof sjö med bentiska kransalger* med beteckning 3140 i Bilaga I till habitatdirektivet. Beslöts om att erbjuda ersättning och villkor enligt förslag till avtal **bilaga 1 S417E67**.

Intrångsersättning utgår från konto 944000 förutsatt att markägaren godkänner avtalet.

Nr 107

Utlåtande angående anläggande av två naturgasrör inom Finlands ekonomiska zon samt tillstånd till förberedelser

ÅLR 2017/7918

Beslöts att inget utlåtande ges, utlåtandetiden har utgått och projektet berör inte Åland specifikt.

Nr 108

Skador på grödor orsakade av fridlysta fåglar

ÅLR 2017/2249

Arbetsgruppen med uppdrag att ta fram regelverk för hanteringen av skador på grödor och att ta fram finansieringsmodeller för ersättningen av skadorna har nu avslutat sitt arbete. Ett PM om arbetet presenterades, **bilaga 2 S417E67**.

Beslöts att PM:et skickas på remiss till vissa berörda och intressegrupper enligt bilaga till PM:et och att man efter remissen återkommer med beslut om riktlinjer utgående från arbetsgruppens slutsatser. Nödvändiga ändringar i naturvårdslagstiftningen och en förordning behöver också arbetas fram. Arbetsgruppens uppdrag är slutfört.

AVTAL

Parter

Ålands landskapsregering (LR)

samt

markägare **Finström-Geta församling** –FO-nummer 0144725-0

Inledning

För att reglera användningen av det nedan angivna området samt den ersättning som ska erläggas för begränsning av markanvändningen upprättas härmed avtal i enlighet med 21 och 39 §§ i landskapslag (1998:82) om naturvård. Inom området, som ägs av Finström-Geta församling, förekommer livsmiljötyper av gemenskapsintresse enligt Rådets direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter (habitatdirektivet). Bland annat förekommer livsmiljötyperna *Kalkrika oligotrof-mesotrofa sjöar* med beteckning 3140 och gammal skog i succession mot naturskog *Västlig taiga* med beteckning 9010 i i Bilaga I till habitatdirektivet. LR avser därför att freda området i enlighet med gällande lagstiftning. Området kommer att ingå i Ålands Natura 2000-program och avsikten är att inrätta området som naturreservat. Inom området förekommer bland annat rikligt med *Chara*-arter och kransalger. Inom området finns även en rasbrant och en naturlig rännil.

Fastighet

Del av lgh Palmlund 65-416-5-0 i Geta kommun

Avtalsområde

Markområdet som omfattas av detta avtal (avtalsområdet) finns inritat på en karta som bifogats detta avtal. Avtalsområdets sammanlagda yta uppgår till ca 24 hektar.

Avtalstid

Avtalet träder ikraft då det undertecknats av parterna. Fredningen av området ska gälla för all framtid så länge områdets skyddsvärden från naturvårdssynpunkt kvarstår. Om det på basen av sakkunnig bedömning inte längre finns anledning att skydda området upphör också markägarnas åtaganden att skydda naturen enligt detta avtal utan återbetalningsskyldighet för erhållen ersättning. I sistnämnda fallet ska parterna avtala om förtida upphörande av detta avtal

Ersättning

För förlorad nyttjanderätt inom avtalsområdet betalar LR till Finström-Geta församling en engångsersättning. Ersättningen, totalt 130 000 euro betalas i två rater till ett av markägaren anvisat konto och den första raten på 107 000 euro erläggs senast 14 dagar efter detta avtal undertecknats av parterna, den andra raten på resterande 23 000 euro utbetalas senast den 14 januari 2018. Vid försenad betalning tillkommer dröjsmålsränta enligt gällande lagstiftning. Som grund för ersättningen ligger i huvudsak värderingen utförd av skogsvårdsinstruktör Kristian Holmström den 15.2.2017, med tillägg av en rimlig ersättning för skogens beräknade framtida avkastning.

Parternas åtaganden

Markägaren

Markägaren förbinder sig att inte inom avtalsområdet vidta åtgärder som påverkar naturvårdsvärdena negativt. Sådana åtgärder omfattar exempelvis stängsling innanför området, avverkning av skog utöver det som här stadgas, samt annan åverkan av naturen.

Avtalet utgör inte hinder för markägaren att bedriva jakt inom avtalsområdet enligt gällande jaktlagstiftning. Skjutsitsar och andra anordningar för jaktens genomförande får i samråd med LR uppsättas inom avtalsområdet.

Markägaren samtycker till att inskrivning av begränsad markanvändning görs i fastighetsdatasystemets inteckningsregister.

Markägaren förbinder sig att tillse, att nyttjanderättsbegränsningen enligt detta avtal erhåller bästa förmånsrätt i Palmlund 65-416-5-0. Markägaren garanterar, att någon nyttjanderätt eller annan särskild rättighet till den av avtalet berörda marken inte upplåtits eller kommer att upplåtas till någon som kan komma att bli berättigad till ersättning enligt landskapslagen om naturvård.

LR

LR ansvarar för den allmänna tillsynen och skötseln av området och har därvid rätt att vidta skötselåtgärder inom avtalsområdet. Detta kan speciellt ske i syfte att gynna den växtlighet som är karaktäristisk för området. Vidare har LR rätt att på erforderligt sätt i terrängen utmärka avtalsområdets gränser.

LR svarar för offentliga avgifter i anslutning till avtalsobjektet.

Hävning av avtalet och återbetalning

Om det framkommer att markägaren som grund för avtalet lämnat oriktiga uppgifter utan vilka avtalet inte skulle ha ingåtts har LR rätt att häva avtalet. I detta fall ska den utbetalda ersättningen helt eller delvis återbetalas till LR.

Om inom avtalsområdet på markägarens försorg vidtages åtgärder i strid med detta avtal, och detta utgör ett väsentligt avtalsbrott och har skett inom 20 år efter avtalets ingående kan markägaren åläggas att till LR återbetala den erhållna ersättningen helt eller delvis.

Om LR begår ett väsentligt avtalsbrott har markägaren rätt att häva avtalet.

Skriftlighet

Eventuella tillägg till eller undantag från detta avtal skall upprättas skriftligen och undertecknas av bägge parter för att vara giltiga. Detta kan ske antingen i form av särskilt tilläggsavtal eller genom skriftlig anteckning på detta avtal.

Undertecknande

Detta avtal jämte bilagor har upprättats i två likalydande exemplar, ett för vardera parten.

Mariehamn den

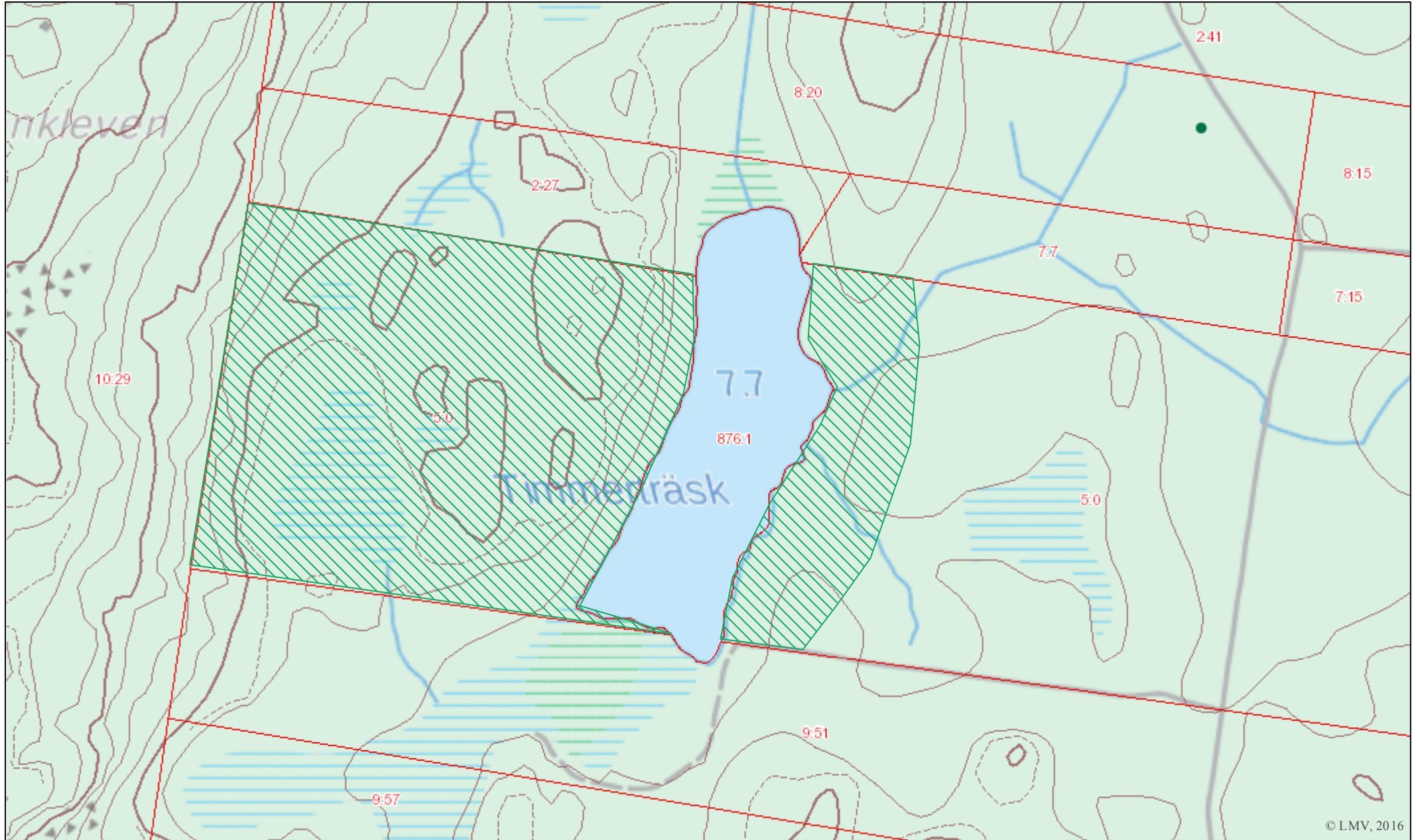
Mariehamn den

Viceletråd
Camilla Gunell
Ålands landskapsregering

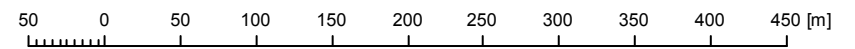
Markägare
Finström-Geta församling

Naturvårdsintendent
Maija Häggblom
Ålands landskapsregering

Bilaga: Karta med utmärkning av avtalsområdet

© LMV, 2016

1:5 000

Förebyggande och hantering av skador på jordbruksgrödor orsakade av fridlysta fåglar

1. Om uppdraget	2
2. Regelverk:	3
3. Sammanfattning av höranden	5
4. Problematiske arter och möjliga åtgärder	6
4.1 Trana:	6
4.1.1 Exempel på åtgärder	7
4.1.2 Dispensförfarande krävs för	8
4.2 Sångsvan	8
3.2.1. Möjliga åtgärder	9
4.2.2 Dispensförfarande krävs för	9
3.3.1 Förslag till åtgärder	10
4.3.2 Dispens krävs för	11
5. Möjligheter till kompensation	11
5.1 Riktlinjer för statligt stöd	11
Exempel	13
5.2 Systemet för ersättning för skördeskador till följd av ogynnsamma väderförhållanden ...	14
5.3 Ersättning för hjortdjursskador	15
6 Skydds jakt:	15
6.1 Grund för skydds jakt	16
6 Slutsatser:	17
Litteratur:	18

1. Om uppdraget

Landskapsregeringen har under de senaste åren uppmärksammat om att ökningen av vissa fridlysta fågelarter lett till skador på grödor på olika håll i landskapet. Landskapsregeringen har både kontaktats av jordbrukare och fått ett brev av Norra Ålands lantbruksnämnd. En arbetsgrupp har tillsatts till följd av detta.

Arbetsgruppen har som uppdrag att

- 1) föreslå ett system för hanteringen av skador på jordbruksgrödor förorsakade av fridlysta fåglar och
- 2) utarbeta förslag på för ändamålet nödvändiga regelverk och finansieringsmodeller.

Mandatperioden 1.4-15.12.2017

Arbetsgruppens sammansättning:

Maija Häggblom, miljöbyrån, ordförande och sekreterare

Hanna Kondelin, miljöbyrån

Roger Gustavsson, skogsbruksbyrån

Annika Hollsten, jordbruksbyrån

Problem med framförallt tranor men även sångsvanar och vitkindade gäss under vissa perioder av året och för vissa enskilda jordbrukare inom vissa områden. Däremot kan skador orsakade av fridlysta fåglar inte anses som ett omfattande problem generellt i hela landskapet.

Enligt Viltskadecentralen besöker tranor fält med potatis, spannmål, vall, morötter och baljväxter, med viss förkärlek för potatis och korn. Gäss besöker fält med ärter, spannmål, vall och morötter medan sångsvanar främst besöker spannmål och raps. Odling av korn är inte så vanligt i landskapet Åland så det är framför allt veteodlare som har rapporterat större omfattning av skador.

Framförallt tranor men även vitkindade gäss och svanar har ökat i landskapet under de senare åren. Under vissa perioder av året kan hundratals av dessa fåglar rasta och göra födosök på vissa områden. Då uppstår skador i form av uppäten och nedtrampad gröda samt andra problem som kvalitetssänkning av det som kan bärgas. Även betning av vall samt upplockning av sådd spannmål, potatis och morötter förekommer. Fåglarnas spillning är också ett påtagligt problem, eftersom den även gör halmen otjänlig.

För att effektivt kunna utveckla metoder för att förebygga skador är det nödvändigt med kännedom om fåglarnas biologi och deras beteende vid födosök. Studier har gjorts för att kartlägga framförallt tranors beteende. Det är tydligt att tranor på de populära spannmålsfälten såsom korn eller vete använder mera tid för att äta än på vallar eller trädor. På gräsområden av olika slag används mera tid för vila och putsning, oavsett hur hög grödan är. Mindre flockar använder mera tid för att vakta omgivningen medan ättiden ökar ju större flockarna blir. Fåglarna använder också gärna åkerdiken

som vattenkällor i stället för att ta sig till närliggande vattenområden. Fåglarna hushållar med både energi och flygtid. Ungfåglar använder i allmänhet mera tid för att äta än äldre fåglar.

Aktiva skrämsemetoder som går ut på att jaga iväg flockarna så att de tar till vingarna har ofta effekt i början. Användning av speciellt för uppgiften tränade hundar som vallar upp fåglarna har testats av forskare i Helsingfors och verkar fungera relativt bra åtminstone för gäss och svanar. Konstaterades att det är sannolikt att antalet fåglar som vistas på fågelåkrarna på sikt blir större, särskilt om skrämsemetoder används på andra fält omkring. Däremot kan de utspridda fågelförekomsterna minska på sikt.

Om skrämseffekten på trana har framkommit, att fåglarna undvek platsen en längre tid då en ungrana hade dött på en åker. Således kunde det tänkas att skydds jakt på någon enskild individ kunde ge effekt åtminstone en tid.

Utifrån exempel från andra håll kan områden där fåglar samlas i stora mängder vara lockande turistdestinationer. Ett utbud av utflykter, guidningar och andra former av tilläggs service kan skapa möjligheter för företagsutveckling.

Det finns erfarenheter från andra håll som visar på att det är möjligt med lugn samvaro mellan fåglar och jordbruk så att skördeskadorna minimeras samtidigt som fåglarnas flytt och förberedelserna inför den kan pågå utan störning. Det förutsätter dock ett samlat grepp om helheten där tillräckligt stora lugna och attraktiva områden lämnas för fåglarna samtidigt som skrämsemetoder och skadeersättningar används för att förebygga och hantera skador på jordbruksgrödor utanför fågelområdena. Inom fågelområdena är det också viktigt att se till att lockande föda och viloplatsar finns i tillräcklig mån.

2. Regelverk:

- Konventionen om biologisk mångfald (CBM, Riokonventionen) utgör grunden för det globala arbetet med hållbart nyttjande av biologisk mångfald, bevarandefrågor och rättigheter till genetiska resurser.
- Konventionen om skydd av europeiska vilda djur och växter i deras naturliga miljö (Bernkonventionen) med syfte att genom bättre samarbete skydda vilda djur och växter samt deras naturliga miljöer. Konventionen omfattar listor över strikt skyddade växt- och djurarter samt förteckningar över förbjudna metoder att döda, fånga eller på annat sätt utsätta arter för exploatering.
- Naturvårdsdirektiven: EU:s art- och habitatdirektivet (Rådets direktiv 92/43/EEG om bevarande av livsmiljöer samt vilda djur och växter) samt fågeldirektivet (Europaparlamentets och rådets direktiv 2009/147/EG om bevarande av vilda fåglar) innehåller regelverk för skydd av arter och biotoper. Medlemsländerna är också ålagda att bevaka och följa upp situationen för arter och livsmiljöer. Dessa direktiv anger miniminivån för skyddet för de i bilagorna upptagna arterna och biotoperna. Således har medlemsstaterna *möjlighet att ha ett strängare skydd för de olika arterna och biotoperna än vad direktiven lägger grunden till men det är inte möjligt att ha ett sämre skydd.*
- På Åland ingår bestämmelser för genomförandet av direktiven dels i jaktlagstiftningen, dels i naturvårdslagstiftningen.

- Vad gäller bedömningen av skyddsstatusen för trana, svan och vitkindad gås i landskapet kan konstateras att de alla omfattas av Bilaga 1 i fågeldirektivet vilket handlar om strängt skydd. Undantag i enlighet med artikel 9 i nämnda direktiv kan enbart beviljas, om inget annat alternativ finns, även för att förhindra allvarlig skada på gröda. Alla undantag ska rapporteras till kommissionen. Den nationella lagstiftningen som skulle tillåta ett sådant undantag måste vara tydlig, likaså måste hänsyn tas till flera kriterier som tydligt visar att inget annat är möjligt. Således behöver det finnas tydliga skäl som visar på att skadorna är allvarliga och de inte kan stävjas på något annat sätt. Enligt artikel 4 i fågeldirektivet ska medlemsländerna även inrätta särskilda skyddsområden för regelbundet förekommande flyttfåglar som inte anges i bilaga 1 med avseende på deras häcknings, ruggnings- och övervintringsområden. Omvänt kan konstateras att det redan finns ett klart krav på att uppfylla detta i fråga om de arter som omfattas av fågeldirektivets bilaga 1.
- Enligt jaktlagen (1985:31) 28 § kan landskapsregeringen, med beaktande av naturvårdsdirektiven, tillåta att fredat eller fridlyst vilt fångas, dödas eller att bon och ägg plockas. En förutsättning för att tillåta detta i fråga om djur som avses i fågeldirektivet är *att det inte finns någon annan lösning* 3) för att hindra allvarlig skada på gröda, boskap, skog, fiske eller vatten.
- Enligt V punkt e) i fågeldirektivet förutsätts att medlemsstaterna utvecklar och vidareutvecklar metoder avsedda för motverkande av skador orsakade av fåglar.
- Om skada har uppstått och det är ställt utom tvivel att den har förorsakats av en art enligt ovan, kan ersättning utbetalas så långt budgeterade medel tillåter, men dagens budgetmedel för ändamålet är dock ytterst begränsade, vilket inte gör dem till ett ändamålsenligt verktyg. Det är också på lång sikt mera lönsamt att sträva till att förebygga skador. Med skrivningen om någon annan lämplig lösning avses i fågeldirektivet förebyggande av skador, i stället för att avvika från fredningen.
- I Miljöbyråns budget finns redan idag ett utgiftsmoment med rubriceringen "Bidrag för ersättande av skador förorsakade av sällsynta och särskilt skyddsvärda arter av djur".
- Bidraget används då odlade grödor eller tamdjur angripits av djur som hör till ovanstående kategorier, då begreppet "sällsynt" i viss mån kan uppfattas som likvärdigt med "fridlyst" eller "särskilt skyddsvärt" enligt naturvårdslagen.
- Även arter som normalt inte finns i landskapet men som spontant vandrar in berörs av detta regelverk, eftersom alla djurarter som inte omfattas av jakttid eller på annat sätt upptas i jaktlagen ständigt är fridlysta i landskapet.
- Något fastställt regelverk för utbetalande av dessa ersättningar finns inte i landskapet i dagsläget, förutom den korta skrivningen i budgetmomentet: "Ersättning ges i de fall förebyggande åtgärder vidtagits utan framgång". Därför har ärenden som inkommit hittills bedömts från fall till fall och en viss praxis har med tiden uppstått.
- Hittills har inga ersättningar betalats ut på Åland för förstörda grödor utan de ersättningar som har utgått har handlat om skador förorsakade av stora rovdjur (björn och lo)

3. Sammanfattning av höranden

Inbjudan till höranden hade sänts till Ålands Producentförbund r.f., De ekologiska odlarna samt Germundö Gård, Ålands Natur och Miljö r.f., Ålands Fågelskyddsförening r.f, Saltvik och Hammarlands jaktvårdsföreningar, Ålands jordbruksklubb r.f samt VisitÅland.

Av de som inbjudits deltog Ålands producentförbund r.f., de Ekologiska Odlarna, Germundö Gård samt Ålands Fågelskyddsförening r.f, Ålands natur och Miljö r.f. meddelade att de inte hade specifika kunskaper i frågan. De övriga har inte reagerat på inbjudan.

Enligt det som framkom under höranden har de av arbetsgruppen lokaliserade problemområden bekräftats. Tranflockarna upplevs som det största problemet men även svanar kan vara problematiska inom några områden. Transkador och försämrad kvalitet på vallar är ett gemensamt gissel både i fråga om tranor och svanar. Särskilt de gamla spannmålssorterna är "populära" för tranor då de lägger sig när de börjar mogna. Tranor både äter och trampar spannmål samt förorenar med spillning så att både grödan och halmen förstörs. Inom potatisodlingen är tranflockarna ett påtagligt problem inom de områden som de förekommer i stora flockar. Dessa är också grödor som utan problem med tranor skulle ge god ekonomisk avkastning till odlarna.

Den vitkindade gåsen torde dock inte åtminstone i dagsläget utgöra något större hot för grödor. Mindre flockar förekommer på olika håll i landskapet och en större flock håller till i Mariehamn. Det kan vara så att Åland ligger vid sidan om de här gässens flyttstråk så att riktigt stora flocka inte är att vänta åtminstone inom en nära framtid. Det kan ändå vara bra att följa upp förekomsten av vitkindade gäss på längre sikt. I blandflockar med olika gåsararter förekommer även vitkindade gäss.

I fråga om svanar diskuterades dels flyttande flockar under vår och höst, dels övervintrande flockar. Konstaterades att flockar som plockar kvarlämnade potatis på höstarna inte är ett problem, snarare tvärtom. Däremot kan svanar ställa till med skador på vallar under våren och försommaren och mot hösten exempelvis i rapsåkrar kan skadorna bli stora.

Flera av dem som har hörts har varit positiva till försök med områden där speciellt tranor skulle få fara ifred samtidigt som det skulle vara möjligt att använda olika skrämsemetoder på andra håll. Vissa odlarrepresentanter såg inga andra möjligheter i fråga om tranor än skyddsjakten, de hade provat på många olika sätt att skrämma fåglarna med resultatet att dessa till slut vande sig i alla fall. Skrämsel med kanoner har annars kunnat vara lyckat men man kan inte ha dem nära folk och de måste vara igång hela tiden eftersom fåglarna annars slutar att tro på dem. Enligt uppgift är tranorna likrädda, vilket också skulle stärka effekten av en eventuell skydds jakt.

Odlarnas tilltro till ersättningssystem kan betecknas svag, flera påpekade att man oftast inte fick någon ersättning. Det ansågs viktigt att risken inte skulle vara orimligt hög när det har varit tydligt att odlarna har gjort allt som har funnits i deras makt för att förebygga skadorna och ändå fått skador. Påpekades att de som är duktigast, har större arealer av mera krävande grödor och har jobbat mest även drabbas oftast av att ändå inte få ersättning för sina förluster. Självrisken borde inte relateras till odlarens hela areal av samma gröda utan möjligen till en viss, rimlig, del av den beräknade förtjänsten för det drabbade skiftet. En del av odlarna var positiva till tanken med att odla lämpliga grödor på utvalda skiften och att få ersättning specifikt för fågelåkrar medan vissa odlare ansåg att sådana fält inte skulle ge den nytta som eftersträvades. Vissa ansåg till och med att ett

ersättningssystem inte alls vore nödvändigt utan att skydds jakt skulle vara den enda framkomliga vägen. De ansåg att åkerstrukturen på Åland inte lämpade sig för områden med fågelåkrar. Dessutom påpekades att det vore osannolikt att landskapsregeringen kunde budgetera tillräckligt stora belopp för att svara mot behovet av ersättningar.

Intresse fanns även för att kunna få tillstånd för att använda grön laser för att skrämra fåglarna med. Intresse för ersättning för anskaffning av skrämmor av olika slag fanns hos en del av odlarna.

Ålands Fågelskyddsförenings representanter kunde i viss mån bekräfta förekomsten av större flockar av de olika fåglarna inom vissa områden. De skulle också sammanställa insamlade observationer till arbetsgruppens förfogande. Dessutom kunde de hjälpa till med fågelräkning under år 2018 inom de mest drabbade områdena.

4. Problematiska arter och möjliga åtgärder

4.1 Trana:

Trana förekommer i stort sett i hela Finland och Sverige, bortsett från de allra nordligaste delarna. Utbredningsområdet har blivit större under de senaste årtiondena och stammen har ökat kraftigt sedan 1990-talet. Högst 40 000 par torde ha häckat år 2015 i Finland, i Sverige beräknas de till endast till 12 500 par. Tranan finns inte längre på IUCN: s röda lista över hotade djur och växtarter men bilagan till fågeldirektivet har inte ändrats. Den Nordeuropeiska populationen av tranor omfattar över hälften av den reproducerande populationen av arten i hela världen. Bland annat anses minskningen av lämpliga boplatser vara ett hot mot artens existens.

Tranorna flyttar söderut till övervintringsområden med början i slutet av augusti och flytten når sin kulmen i september-början av oktober. Tranorna övervintrar i Sydeuropa och i de norra delarna av Afrika. Vårflytten börjar redan i mars men merparten av fåglarna återkommer i april.

Häckningen sker på olika typer av våtmarksområden. Tranan häckar vanligen för första gången vid fem års ålder och den kan enligt fynd av ringmärkta fåglar, leva upp till 20 års ålder.

På våra breddgrader läggs äggen i slutet av april och ruvningen tar ca en månad. Ungarna lämnar boet strax efter kläckningen. Och efter att de har blivit flygga börjar tranorna i augusti samlas i större flockar även inom jordbruksområden. Under våren och sommaren påträffas även icke häckande tranor i födosök på odlingar i flockar av varierande storlek.

Tranan är allätare. Framförallt på hösten består födan mestadels av vegetabilier då tranorna besöker spannmålsåkrar för att bygga upp reserver inför höstflytten. Flockarna stannar kvar på lämpliga födosöksområden i flera veckor. Tranor tillbringar alltid natten stående i grunt vatten i sjöar och grunda havsvikar inom några kilometer från födoplasterna. Troligen har tranorna även "lärt" sig att de inte behöver vara rädda för människan eftersom tillgången på mat för tranorna i våra jordbruksområden alltid torde ha varit god. Skillnaden mellan förr och nu kan vara att de "insett" att de kan utnyttja denna resurs utan att utsätta sig för nämnvärda risker. Detta beror antagligen på att jakten på dem upphört i såväl häckningsområdena, under flyttningen som på övervintringsplatserna. Effekten har alltså blivit att tranorna ändrat beteende och börjat vistas i områden där de tidigare inte vågade sig fram.

Förr var tranan en vildmarksfågel som häckade på mossar ute i skogen, och fram till för 20 år sedan var det inte vanligt att den gav sig ut på fält i närheten av mänsklig bebyggelse. Nuförtiden ser man ofta tranor gående mellan hus för att undersöka potatis- och grönsaksland, och i jordbruksområden händer det till och med att fåglar promenerar efter såmaskinen under våren och äter upp utsädet.

De viktigaste områdena på Åland där det samlas flockar av flera hundra tranor ligger vid Hagaslätten i Saltvik, i Sålis-Postad-Boda-Djäkenböle - området i Hammarland

Spannmålsåkrar är således viktiga områden för födosök för tranorna. Då tranorna söker föda på otröskade spannmåls- och rybsåkrar har tranorna förorsakat ekonomisk skada särskilt på veteåkrar på Åland. På andra håll är kornfält särskilt populära för tranor. Utifrån befintliga erfarenheter är korn och majs mest populära grödor, tätt följda av vete medan havre inte verkar alls vara attraktivt för tranor. Trampskador och fåglarnas avföring leder också till att kvaliteten på skörden för både spannmål och vall har försämrats. Dessutom har icke häckande tranor orsakat skördeförluster i potatis-, vallfoder och spannmålsbestånd genom att trampa ner gröda och genom att dra upp sättpotatis och andra grödor.

4.1.1 Exempel på åtgärder

Skador förorsakade av tranor är oftast koncentrerade till vissa odlingsfält där de söker föda år efter år. Inom dessa områden kunde skada förebyggas genom att:

- Använda sådana spannmålssorter som mognar så tidigt som möjligt, för att hinna skörda innan de stora flockarna av tranor bildas.
- Genom att plöja de skördade fälten så sent som möjligt eftersom tranorna gärna uppehåller sig på stubbåkrar och letar efter nedfallna korn och annan föda.
- Använda passiva skrämsemetoder som skrämseballar, flaggor eller band. För att uppnå bästa effekt av passiva skrämsemetoder borde dessa installeras på fältet redan i början av augusti, i god tid innan tranorna anländer till området. Flaggskrämmor bör placeras tätt och bandskrämmor bör placeras lågt för att få önskad effekt.
- Genom att anlägga särskilda fält för att locka bort tranorna från andra skiften inom området där tranorna har vållat skada. Genom att anlägga tranåkrar kan skador förbyggas framförallt inom områden som är centrala för tranornas födosök. Då fält anläggs bör beaktas:
 - Att skiftet borde vara flera hektar stort, helst över fem hektar för att locka till sig tranorna på önskat sätt.
 - Tranåkrarna ska placeras mitt i födosöksområdena där tranorna påverkas mindre av predatorer och människor.
 - Att åtminstone på ett av skiftena odla en gröda som mognar tidigt, helst en tidig kornsort. I början av hösten skördas delar av skiftet eller grödan slås och lämnas liggande för att locka tranorna att landa ner på platsen.
 - Åtminstone ett skifte i närheten ska anläggas med flerårig vall som lämpar sig som landnings- och viloplats för tranorna.
 - Runt lockskiften odlas havre, som inte är lika attraktiv för tranorna.
 - Om möjligt kan tranorna även matas med korn på lockskiftet.

- Använda passiva skrämelmetoder som skrämselfollar, flaggor eller band. Erfarenheterna av skrämelmetoder är varierande och tranorna kan vänja sig vid dem. För att uppnå bästa effekt av passiva skrämelmetoder borde dessa installeras på fältet redan i början av augusti, i god tid innan tranorna anländer till området. Flaggskrämmor bör placeras tätt och bandskrämmor bör placeras lågt för att få önskad effekt.

4.1.2 Dispensförfarande krävs för

- infångning eller avlivning av fåglar eller störning av häckning
- Användning av grön laser för att skrämna fåglarna

4.2 Sångsvan

Sångsvan förekommer i stort sett i hela Finland och Sverige och utbredningsområdet har utökats under de senaste årtiondena även till de sydligaste delarna av Finland och Åland. Populationen hade sin flaskhals redan för ett halvt sekel sedan och ökningen har varit synnerligen kraftig från början av 1990-talet och framåt. Den häckande populationen uppskattas till max 11 000 par i Finland och i Sverige ungefär 4 000 par.

En del övervintrar i Finland i isfria vatten. Merparten flyttar på hösten i oktober-november till Södra Sverige, Danmarksundet och Nordsjöområdet. Vårflyttning sker huvudsakligen i mars-april.

Sångsvanen häckar på många olika typer av våtmarker och vattendrag där det finns skyddande växtlighet som även fungerar som föda. Sångsvanen häckar oftast runt fyra års ålder och kan enligt fynd av ringmärkta fåglar, leva upp till närmare 30 års ålder.

Äggen läggs i slutet av april och i maj. Ruvningen pågår i ca fem veckor. Ungarna lämnar boet strax efter kläckningen men de kan övernatta i boet under de första levnadsveckorna. De blir flygga först vid ca tre månaders ålder.

Sångsvanens föda består mestadels av vattenväxter. Under flyttiderna och även under vintrarna, beroende på snöförhållande, kan de även äta på odlingar. I flyttande flockar som stannar och äta finns ofta hundratals fåglar som mest. Under våren och sommaren kan även mindre mängder av icke häckande individer beta på åkrar, utöver inom vattenområden.

Skador förorsakade av sångsvanar uppstår framför allt under tidig vår då svanarna samlar föda inför häckningen. Skador har uppstått när flockarna har ätit på fodervallar eller exempelvis på odlingar med vårvede, rybs eller raps. Fåglarna har också försämrat kvalitén hos fodervallar genom att trampa ner och genom sin avföring. Under höstflytten anländer fåglarna mestadels efter att skörden bärgats.

På Åland har skador förorsakade av svanar rapporterats från Sälis-Bredbolstad-Postad – området i Hammarland, Ämnäs i Finström samt runt Möckelgräs i Geta.

3.2.1. Möjliga åtgärder

Skador förorsakade av sångsvan anses vara tämligen lokala. Inom dessa områden kunde skada förebyggas genom att:

- Använda sådana spannmålssorter som mognar så tidigt som möjligt, för att hinna skörda innan de stora flockarna av sångsvanar bildas.
- Genom att plöja de skördade fälten så sent som möjligt eftersom sångsvanarna gärna uppehåller sig på stubbåkrar och letar efter nedfallna korn och annan föda.
- Genom att anlägga särskilda fält för att locka bort svanarna från andra skiften inom området där de har vållat skada. Genom att anlägga svanåkrar kan skador förbyggas framförallt inom områden som är centrala för svanarnas födosök. Då fält anläggs bör beaktas:
 - Att skiftet borde vara flera hektar stort, helst över fem hektar för att locka till sig svanarna på önskat sätt.
 - Svanåkrarna ska placeras mitt i födo-områdena där svanarna påverkas mindre av predatorer och människor.
 - Att åtminstone på ett av skiftena odla korn-ärtblandning. I början av hösten skördas delar av skiftet eller grödan slås och lämnas liggande för att locka svanarna att landa ner på platsen.
 - Åtminstone ett skifte i närheten av korn-ärtblandningen ska anläggas med flerårig vall som lämpar sig som landnings- och viloplats för svanarna.
 - Runt lockskiften odlas havre, som inte är lika attraktiv för svanarna.
 - Om möjligt kan svanarna även matas med korn på lockskiftet.
 - Användning av aktiva skrämmor som hundar, gaskanoner, elektriska rörliga skrämmor liksom även ultraljuds- och laserskrämmor.
- På de ursprungliga lokalerna kan odlingar skyddas genom att sätta ett halv meter högt, flyttbart trädgårdsstaket som hindrar svanfamiljernas vandring till åkern fram tills att ungarna blivit flygga.

4.2.2 Dispensförfarande krävs för

- infångning eller avlivning av fåglar eller störning av häckning

4.3 Vitkindad gås

Vitkindad gås förekommer idag över hela Finlands kusttrakt. I Sverige häckar den numera på östkusten upp till Västerbotten, men även längre in i landet som Medelpad, Uppland, Jämtland och Södermanland. Sedan slutet av 1990-talet har den också börjat häcka på västkusten. Arten inplanterades på Kolmårdens djurpark på 1980-talet och återvänder dit varje sommar för att häcka.

I den finska skärgården utökades utbredningsområdet under 2000-talet och häckning började även förekomma på insjöarna i inlandet. Den häckande stammen är som tätast i skärgårdarna i huvudstadstrakten och i Åbolands skärgård.

Ursprungligen har den vitkindade gåsen enbart häckat på den arktiska tundran, med de största populationerna runt om Barentshav. I Östersjöområdet konstaterades den första häckningen i början av 1970-talet och utbredningstakten ökade under 1980-talet. Så sent som år 1955 fanns det endast ett trettiotal häckande par i hela Finland. I dagens läge finns runt 5000 häckade par i Finland och i Sverige över 7000 par (år 2016).

Även den i arktiska områden häckande populationen har ökat kraftigt och den globala populationen uppskattas till över en halv miljon fåglar. En stor del av den arktiska populationen flyttar via Finland både på hösten och på våren. Flyttande fåglar i födosök kan ingå i flockar av tusentals, till och med tiotusentals individer. Det är först under 2000-talet som fenomenet att regelbundet stanna och vila har uppstått. De vitkindade gässen flyttar mot sydväst huvudsakligen i oktober. Merparten av dem övervintrar i Nederländerna och i Tyskland. De som häckar i Finland återkommer mestadels i april.

Vitkindade gäss som häckar i de arktiska områdena av Ryssland anländer till födoplasterna i Finland från september på hösten samt i slutet av april till maj under våren. På hösten stannar dessa kvar på födosök max en månad och under våren stannar de lite mera oregelbundet i ett par veckor.

De vitkindade gässen häckar både på skogsbeklädda öar i närheten av kusten och på de karga skären i ytterskärgården. De häckar ofta i små kolonier som i Finland brukar omfatta några tiotals par som mest. De häckar för första gången vid tre års ålder och kan enligt fynd av ringmärkta fåglar leva upp till nästan 30 år.

Äggen läggs mestadels i maj. Ruvningen pågår i en knapp månad och ungarna lämnar boet strax efter kläckningen. Ungarna blir flygga efter en och en halv månad, varefter kullarna kan förflytta sig från strandområden till odlingar. Födan under häckningstiden består främst av gröna växtbestånd. De vitkindade gässen är effektiva och selektiva växtätare som i huvudsak betar späda gröna växtdelar ovan jord. Gässen behöver hela tiden välja de mest närings- och energirika delarna av växterna för att överleva och för att kunna bygga upp närings- och fettreserver inför häckningen. Den vitkindade gåsens goda förmåga att urskilja de mest gynnsamma betesmarkerna kan dock ibland leda till att stora flockar väljer att beta på värdefull jordbruksmark. Viss skydds jakt förekommer i Sverige på vitkindad gås.

3.3.1 Förslag till åtgärder

Skador förorsakade av vitkindade gäss uppkommer oftast under vårar och höstar medan fåglarna samlar födoreserver inför häckningen eller för att fortsätta flytten. Under våren har skördeskador uppstått främst på fodervallar samt på brodden av höstråg och -vete. Fåglarnas avföring har försämrat kvaliteten i fodervallskörden då den har följt med i ensilagebalarna. På hösten har skördeförluster uppstått främst i höstråg samt även i någon mån i kornodlingar och på skiften med fodervall. Skadorna är oftast koncentrerade till vissa odlingsfält där gässen söker föda år efter år. Skördeskador orsakade av vitkindade gäss är oftast koncentrerade till vissa åkerområden där stora antal gäss söker föda. Inom dessa områden kunde skada förebyggas genom att:

- Använda sådana spannmålssorter som mognar så tidigt som möjligt, för att hinna skörda innan de stora flockarna av vitkindade gäss bildas.
- Genom att plöja de skördade fälten så sent som möjligt eftersom de vitkindade gässen gärna uppehåller sig på stubbåkrar och letar efter nedfallna korn och annan föda.
- Genom att anlägga särskilda fält för att locka bort gässen från andra skiften inom området där gässen har vållat skada. Genom att anlägga gåsåkrar kan skador förbyggas framförallt inom områden som är centrala för gässens födosök. Då fält anläggs bör beaktas:
 - Att skiftet borde vara flera hektar stort, helst över fem hektar för att locka till sig gässen på önskat sätt.
 - Gåsåkrarna ska placeras mitt i födoområdena där gässen påverkas mindre av predatorer och människor.
 - Att åtminstone på ett av skiftena odla en korn-ärtblandning. I början av hösten skördas delar av skiftet eller grödan slås och lämnas liggande för att locka gässen att landa ner på platsen.
 - Åtminstone ett skifte i närheten av ärt-kornblandningen ska anläggas med flerårig vall som lämpar sig som landnings- och viloplats för gässen.
 - Runt lockskiften odlas havre, som inte är lika attraktiv för gässen.
 - Om möjligt kan gässen även matas med exempelvis korn på lockskiftet.
 - Passiva skrämelmetoder som skrämselfollar, flaggor eller band har visat sig tämligen lönlösa för att skrämja bort de av naturen tama gässen.
 - användning av aktiva skrämmor som hundar, gaskanoner, elektriska rörliga skrämmor liksom även ultraljuds- och laserskrämmor.
 -

4.3.2 Dispens krävs för

- infångning eller avlivning av fåglar eller störning av häckning

5. Möjligheter till kompensation

5.1 Riktlinjer för statligt stöd

Enligt Europeiska unionens riktlinjer för statligt stöd inom jord- och skogsbrukssektorn och i landsbygdsområden 2014-2021 (2014/C204/01) kapitel 1.2 om risk- och krishantering kan stöd för att kompensera för skador orsakade av skyddade djur anses förenligt med den inre marknaden enligt artikel 107.3 c i fördraget om det uppfyller de gemensamma bedömningsprinciperna i riktlinjerna samt följande villkor till företag som är verksamma inom primär jordbruksproduktion. Bidrag ska främst beviljas för rimliga förebyggande åtgärder som står i proportion till risken för skada orsakad av skyddade djur i det berörda området. Annars måste det gå att bevisa att det är omöjligt att förebygga för att stödet ska betraktas förenligt med den inre marknaden. Ett direkt orsakssamband mellan de skador som har uppstått och det skyddade djurets beteende måste fastställas av landskapet.

De stödberättigande kostnaderna är kostnaderna för den skada som uppstått som en direkt följd av den händelse som orsakade skadan, såsom denna bedömts antingen av en offentlig myndighet, av en oberoende expert som är erkänd av den beviljande myndigheten eller av ett försäkringsföretag. Skadan kan omfatta följande:

Skador på förstörda växter: de stödberättigande kostnaderna baseras på marknadsvärdet eller de växter som förstörts av de skyddade djuren, men kostnader som odlaren skulle ha haft oavsett om skadan inträffade eller inte ska avdras.

Investeringar i samband med åtgärder för att förhindra skada orsakad av skyddade djur får ges stöd enligt villkoren i del II avsnitt 1.1.1.1 i riktlinjerna om investeringsstöd i jordbruksföretag. Stödet och varje annan ersättning som stödmottagaren har fått för att kompensera för förlusterna, inkluderat betalningar enligt andra nationella åtgärder eller unionsåtgärder eller från försäkringar för den skada för vilken stöd ges, får uppgå till 100 % av de direkta stödberättigande kostnaderna och måste begränsas till 80 % av de indirekta stödberättigande kostnaderna. Till de direkta kostnaderna räknas sådant som direkt härrör sig till förlusterna medan indirekta kostnader (även kallade overhead) är allmänna omkostnader som inte uppkommer som en omedelbar följd av förlusten men som ändå kan relateras till kostnaderna för att förebygga skador. Bevisbördan ligger i första hand hos sökande, men hjälp ska kunna erhållas av en oberoende, för ändamålet utbildad, person.

Skador förorsakade av vilda fåglar hanteras på olika sätt i närområdet. Åtgärder som används är skyddsområden på ställen där det är naturligt för stora flockar av olika arter att söka föda och rasta, stöd inom ramarna för landsbygdsutvecklingsprogrammet för odling av lämpliga grödor med tanke på vissa arter inom vissa områden samt i vissa strikta undantagsfall en strikt reglerad skyddsjakt.

Man kan minska fåglarnas skadegörelse på åkrar genom att locka flockarna att äta på särskilt utvalda områden. Med hjälp av växtlighet, utfodring och närbelägna vattendrag kan fåglarna ledas bort från andra åkrar.

Ett avtal om skötsel av åkrar för tranor, gäss och svanar underlättar samexistensen mellan åkerbruk och fågelliv på områden där stora fågelflockar regelbundet äter och vilar under flytten. Samtidigt ökar den naturliga mångfalden.

På fastlandet ligger det an på miljöministeriet att främja skydd av fridlysta arter genom att bevilja bidrag för att ersätta skador förorsakade av fridlysta djur med stöd av miljöministeriets beslut (1626/1991) om bidrag för att ersätta skador förorsakade av fridlysta sällsynta djur. Ersättning för skador förorsakade av fridlysta fåglar betalas på finska fastlandet ut efter ansökan senast före utgången av mars. Bidrag kan beviljas för skada som orsakats jordbruket, skogsbruket eller fiskenäringen samt för skador på byggnader. I ansökan ska framkomma vilken djurart det är som är upphovet till skadan, när, och var skadan har uppkommit, skadans omfattning samt kvitton på sådana materialkostnader som skadan lett till. För skördeskador behövs landsbygdssekreterarens bedömning, ifall byggnader skadats behövs ett utlåtande av byggnadsinspektören. Skador på jordbruksgrödor beräknas på basis av landsbygdsverkets enhetspris på växtarter och på den mängd som anses motsvara en normal skörd.

Dessutom krävs att den som lidit skada med alla rimliga och till buds stående medel har försökt förebygga skada eller försökt förhindra att skadan förvärras. Ersättning betalas inte ut för sådana arbetskostnader som uppkommit utan enbart direkta skador på skörden. Särskild blankett finns för ansökan om ersättning.

Vad gäller trana, vitkindade gäss och svan behövs i Finland också ett undantagstillstånd från fridlysningsbestämmelserna redan för att på olika sätt skrämma fåglarna medan man i Sverige lättare kan få använda skrämmor. Konstateras dock att fåglarna lär sig snabbt så det gäller att använda variation och fantasi vid skrämning.

Om man i Sverige råkar ut för viltskador på gröda ska man snabbt kontakta länsstyrelsen. Deras besiktningsman kan då få en första bild av skadeläget och sedan följa upp skadorna. Vid skador orsakade av tranor eller gäss rekommenderas av länsstyrelserna att man vidtar akuta åtgärder och sätter ut någon form av skrämnelutrustning så snart som möjligt efter ett första "angrepp". Exempelvis kan en flock tranor orsaka stor skada på bara några dagar. Gäss som häckar på strandängar kan också vara besvärliga i och med att de går in i närliggande gröda eller betesmark och orsakar skada.

Exempel

I Programmet för utveckling av landsbygden i fasta Finland 2014–2020:

På finska fastlandet **kan avtal ingås om objekt**

- där det finns betydande massförekomst av tranor, gäss eller svanar
- där dessa fåglar konstaterats orsaka skador på grödor
- i vars närhet det finns andra viktiga livsmiljöer för fåglarna, såsom dricksplatser, vattendrag eller en våtmark

Avtalsområdet kan bestå av ett eller flera basskiften som utgör en helhet. Dimensionera totalarealen så den är tillräckligt stor i förhållande till antalet fåglar. Minimiarealen för ett avtal är fem hektar.

Framställ i skötselplanen bland annat:

- bevis över att fåglarna orsakat skördeskada på skiftet, eller på att området tidigare beviljats motsvarande stöd av miljöministeriet eller lägg fram andra grunder för att fåglar samlas på området
- en beskrivning av de växtbestånd som ger fröskörd som är lämplig för fåglar som du vill odla på området, och beskriv hur du vill ordna fåglarnas utfodring.

Anläggning av avtalsområdet

- Mitt på avtalsområdet eller på ett annat ställe som gör det lättare för fåglarna att landa anläggs ett område eller remsor med vall. Omkring det sås korn och ytterst sås ett havrebestånd, som är det spannmålsslag som fåglarna gillar minst.
- Gödsla och sköt bestånden så att de har förutsättningar att producera skörd.
- Om basskiftet gränsar till ett vattendrag, lämna på den skifteskant som vetter mot vattendraget en i genomsnitt minst tre meter bred skyddsremsa. Skyddsremsan ska vara täckt av flerårig vall, gräs- eller ängsväxter.
- Gödsla enligt de gödslingsbegränsningar som avses i minimikraven för gödsling enligt miljöförbindelsen.
- Se särskilt till att bekämpa flyghavre och andra motsvarande besvärliga ogräs som sprids med fåglar.

Skötsel av avtalsområdet

- Skörda eller slå de anlagda bestånden på hösten för att underlätta fåglarnas ätande.
- Slå vallbeståndet varje år senast 30.8. När slåttertidpunkten väljs och slåttren genomförs ska du beakta de vilda arternas levnadsförhållanden, så att fåglarnas häckning och däggjurens ungar inte äventyras. Slätteravfallet får föras bort och utnyttjas ekonomiskt.
- Du kan ta skörd av vallen vid normal skördetid.

- Tröska kornet innan du skördar andra bestånd och led en del av spannmålen ner på marken.
 - Den skifteskant där det växer havre kan tröskas vid normal tröskningstid.
- Anteckna de åtgärder du utför i de skiftesvisa anteckningarna.

5.2 Systemet för ersättning för skördeskador till följd av ogynnsamma väderförhållanden

På Åland och även på fastlandet har man tidigare betalat ut ersättning för skördeskador till följd av ogynnsamma väderförhållanden. Systemet har upphört 2006 men i regelverket och tillämpningen finns vissa underlag för bedömning av skadan och för beräkning av ersättning utifrån besiktning utförd av lantbrukssekreterarna.

Anmälan om skördeskada skall ske till lantbrukssekreteraren *inom skälig tid* efter att skadan har upptäckts.

För att skördeskadeersättning skall utbetalas krävs att *odlingsmetoderna är goda*. Sådd och plantering skall utföras inom rimlig tid så att grödan hinner utvecklas och bli skördemogen. Ogräs- och skadedjursbekämpning skall skötas och växterna skall gödslas och bevattnas. Gällande specialodlingar förutsätts *dränering och tillgång till bevattning*. Bevattningstidpunkter och mängder skrivs in på anmälningsblanketten.

För att en odlare skall beviljas skördeskadeersättning skall *minst 20 % av dennes eller makans/makens totala inkomster komma från jordbruket* (och skogsbruket) och beräknas på föregående års debetsedel.

Självriskan är minst 30 %, och räknas per anmäld gröda/odlare. Om en gröda beräknas vara skadad till 25 % är det alltså onödigt att ansöka om ersättning.

En enskild odlare ersätts högst med 10.000 euro/år.

Normskördar och priser som används för beräkning av skördeskador ges av Landsbygdsverket. För grödor som inte finns på Landsbygdsverkets lista, beräknas normskörden med hjälp av annan expertis. Priset skall enligt LL om ersättande av skördeskador 72/79 beräknas på medelpriset i september om inte uppgifter finns från Landsbygdsverket.

Landskapsregeringen kan ta ett principbeslut skilt för olika års säsonger vad gäller ogynnsamma väderförhållanden.

Räntestödslånet räknas enligt följande:

$(\text{Normvärde för skörd} - \text{verkligt värde av skörd}) * 30 \% = \text{lån}$

Ifall inte verkligt värde finns att tillgå, utgår man från normpris * skörd.

För att beviljas räntestödslån skall skördeskadorna och de drabbade odlarna uppfylla de kriterier som anges i landskapsregeringens beslut N26/06/1/13 Bilaga 1 N2606E03

Anmälan och ansökan om skördeskadeersättning som *inkommer efter utsatt datum (meddelas i tidningarna) behandlas inte.*

Ett räkneexempel för uträkning av räntestöd för skördeskada

Skördeskadeersättning/summan som landskapsregeringen beviljar räntestöd för räknas ut enligt följande formel:

$(\text{totalareal} \times \text{grödans normvärde euro/ha}) - \text{värde av skörd} = \text{ersättning}$, varifrån självriskan räknas (minst 30 %)

Självriskan för industripotatis år 2012 var 30 %.

Totalarealen är den totala arealen, i detta fall industripotatis, som odlas på gården.

Grödans **normvärde euro/ha** räknas; normskörd x pris. Normskörden för industripotatis beräknades till 23 200 kg/ha, vilket var medelskörden för år 2012. Priset för industripotatis år 2012 räknades vara 0,150 euro/kg.

Värde av skörd = bruttoskörden x priset.

5.3 Ersättning för hjortdjursskador

Systemet med ersättning för hjortdjursskador ger i sin tur följande underlag:

Skadan skall anmälas så fort som möjligt till landskapsregeringen på särskild blankett.

Senast inom 2 veckor efter anmälan skall en skadevärderare göra en preliminär syn av skadan. En slutlig värdering utförs i slutet av växtperioden. Därefter uppgör skadevärderaren en beräkning av skadan.

Beroende på gröda och skadans art kan värderingen utföras vid annan tid på initiativ av skadevärderaren.

Ersättning av skada:

Odlare som fått bidrag för stängsel har på så sätt åtagit sig ansvaret att grundligt ingärda en viss odlingsareal och skyldighet en att underhålla inhägnaden. Blir odlingen trots inhägnaden skadad av hjortdjur är odlarens självrisk 50 % av skadans nettovärde, om skadan har uppkommit till följd av bristande underhåll av inhägnaden utgår inte bidrag.

Odlare som inte ansökt om bidrag för förebyggande åtgärder men som har vidtagit förebyggande åtgärder hade möjlighet att få ersättning för hjortdjursskada. Självrisken uppgick till 50 % av skadans nettovärde. Om skadan hade uppkommit till följd av otillräckliga förebyggande åtgärder uppmanades odlaren att förbättra skyddet för grödan i enlighet med riktlinjerna. Om skyddet inte förbättrades och hjortdjursskador återkommande uppkom höjdes självrisken till 70 % av skadans nettovärde. Odlaren uppmanades på nytt att förbättra skyddet för grödan. Om skador uppkommer fler än två gånger utan att skyddet för grödan förbättrats utgick inget bidrag.

Odlare som inte ansökt om bidrag för förebyggande åtgärder har också haft möjlighet att ansöka om ersättning för hjortdjursskada. Självrisken var då 50 % av skadans nettovärde. I samband med utbetalning av ersättningen uppmanades odlaren att i fortsättningen skydda grödan. Om förebyggande åtgärder inte vidtogs och hjortdjursskador återigen uppkom höjdes självrisken till 70 %

Avskräckningsmedel:

I samråd med skogsbruksbyrån har möjlighet funnits till bidrag för användning av avskräckningsmedel . Bidrag beviljas efter prövning i varje enskilt fall.

Försök med förebyggande åtgärder:

I samråd med skogsbruksbyrån har möjlighet funnits till bidrag för försök med andra förebyggande åtgärder.

6 Skydds jakt:

Skydds jakt är den sista utvägen och har endast effekt i kombination med andra åtgärder.

Skydds jakt är jakt som kan tillåtas för att förhindra skador, till exempel för att hindra gäss att äta stora mängder spannmål på åkrar eller för att hindra lodjur att slå flera lamm under betessäsongen. I Sverige är det länsstyrelsen i det aktuella länet som kan ge tillstånd i det enskilda fallet. Det har varit frågan om enstaka individer av tranor som skydds jakt har beviljats för. Oftast har det handlat om 1-2 individer, det största antalet har varit tillstånd för avskjutning av fem individer. Tillståndsgivningen är således restriktiv. I Finland beviljas tillstånd för skydds jakt av Finlands viltcentral för skydds jakt av jaktbara fåglar och icke fredade fåglar. För fridlysta fåglar kan om skydds jakt anhållas hos miljöministeriet. Dock oklart om några tillstånd beviljats.

I försök med skydds jakt som skrämsemetod på grågås har konstaterats en signifikant minskning av antalet gäss på sådana fält där gäss skjutits. Det tog också en tid innan fåglarna återkom. Fåglarna blev inte i någon större grad mera rädda för människan jämfört med före jakten. Eftersom olika gåsar ofta har likartat beteende kan man anta att skydds jakt kunde ha dylik effekt även på vitkindad gås.

6.1 Grund för skydds jakt

Följande tre förutsättningar måste vara uppfyllda för att skydds jakt ska kunna medges:

- ett av de fyra skälen nedan ska föreligga,
- skydds jakten får inte försvåra upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus för den aktuella artens bestånd i dess naturliga utbredningsområde,
- det får inte finnas någon annan lämplig lösning som löser behovet av skydds jakt

De fyra skälen är:

1. Av hänsyn till allmän hälsa och säkerhet, eller av andra tvingande orsaker som har ett allt överskuggande allmänintresse, inbegripet orsaker av social eller ekonomisk karaktär och betydelsefulla positiva konsekvenser för miljön.
2. Av hänsyn till flygsäkerheten.
3. För att förhindra allvarlig skada, särskilt på människor, gröda, boskap, skog, fiske, vatten eller annan egendom.
4. För att skydda vilda djur eller växter eller bevara livsmiljöer för sådana växter eller djur

I Sverige görs en stegvis bedömning av behovet av skydds jakt som gör det lättare att se om alla förutsättningar är uppfyllda.

Exempelvis kan bedömningen av en ansökan som rör allvarlig skada kan se ut så här:

1. Är det sannolikt att en allvarlig skada kommer uppstå eller förvärras under rådande förhållanden?

Svar: Nej - ansökan avslås

Svar: Ja - till steg 2

2. Försvårar skyddsjakten upprätthållandet av en gynnsam bevarandestatus hos arten i dess naturliga utbredningsområde?

Svar: Ja - ansökan avslås

Svar: Nej - till steg 3

3. Finns det en annan lämplig lösning?

Svar: Ja - ansökan avslås

Svar: Nej - skydds jakt kan medges

6 Slutsatser:

Det står klart att några områden på Åland har påtagliga problem med skador förorsakade av fridlysta fåglar i odlade grödor. Regelverk har hittills saknats för hanteringen av skadorna och problemen har en tendens att öka från år till år.

Som en första åtgärd föreslås att riktlinjer för hantering, förebyggande och ersättning av skador antas enligt ett system där odlarna i första hand ersätts för skadorna utifrån normvärden för respektive gröda. Nivån för självrisk behöver diskuteras ytterligare. Normvärden bör kunna tas fram utifrån de åländska skördenivåerna för vissa grödor, särskilt då Landsbygdsverkets normskördar tenderar komma sent på året och då dessa för vissa grödor kan anses ligga under de åländska normalskördarna. Ersättning kunde utgå per drabbade jordbruksskiften, med beaktande av en lämplig nivå för självrisk. Lantbrukssekreterarna borde kunna anlitas för värderingen av skadorna genom en lämplig utformning av lagstiftning. Detaljerna för systemet för värdering av skadorna behöver utarbetas i samråd med lantbrukssekreterarna. Budgetmedlen ska finnas i miljöbyråns budget. Viktigt är att eventuella skador på grödor kan kontrolleras innan fälten skördas så att inverkan av andra aspekter såsom odlingsteknik, markens beskaffenhet, väderleksförhållanden kan bedömas. Således behöver skadorna anmälas så fort som de har uppstått och i god tid före skörd. Anmälan ska lämpligen göras till den som ska kontrollera skadan. Denne är i sin tur skyldig att snarast meddela till landskapsregeringen därom. Eventuellt kunde möjlighet till bidrag enligt prövning finnas för lämpliga metoder för att avskräcka fåglarna samt till försök med nya metoder som kan tänkas ha effekt. Behov finns att utreda andra alternativ för ersättning för skrämsemetoder ur andra än miljöbyråns budgetmedel.

Skydds jakt på trana kan eventuellt beviljas på försök under 2-3 år som en sista utväg enligt den stegvisa modellen. Exempelvis kan det vara frågan om 1-2 tranor per de mest drabbade områden. Utfallet behöver utvärderas. Som nästa steg behöver naturvårdslagen kompletteras med ett

förordningsbemyndigande för att i en förordning kunna anta grunderna för utbetalning för ersättningar för skador på grödor orsakade av fridlysta fåglar. I samma förordning bör grunderna för skador orsakade av andra fridlysta djur, såsom stora rovdjur, finnas eftersom de alla behöver kunna hanteras på ett likvärdigt sätt.

Försök med områden där fåglarna får vara ifred på sådana grödor som de är nöjda med borde ändå göras eftersom det nu verkar som flockarna skräms än från det ena stället, än från det andra stället vilket troligen leder till att de verkar vara överallt i stället. Däremot förespråkas inte utfodring utöver det åtminstone i nuläget.

I förlängningen behöver områdena verifieras och avgränsas där de största anhopningarna av främst tranor och svanar uppehåller sig. Utvecklingen ifråga om de vitkindade gässen behöver följas upp. Ersättning för fågelåkrar enligt plan som en åtgärd inom miljöstödsystemet borde diskuteras ytterligare i samband med arbetet inför den kommande programperioden. Dock behöver systemet med ersättningar för konkreta skador inom områden som inte omfattas av stödet för fågelåkrar finnas kvar även om de mest drabbade områdena skulle omfattas av åtgärder inom miljöstödet. Sannolikt kommer anspråk för ersättningar både för anskaffning av olika skrämsemetoder samt för konstaterade skador framförallt i vete-, potatis- och andra specialgrödor att öka vartefter åren går.

Något större turistiskt intresse verkar inte dagens åländska fågelflockar röna enligt det som nu har framkommit, inte heller verkar det finnas någon större tro på att det skulle bli aktuellt framöver.

Litteratur:

Hake Mikael, Skador på odlad gröda orsakade av tranor – när hur och varför?

De Keizer, Paola (2005): Home ranges and habitat use of young Eurasia cranes *Grus grus* summering in an agricultural area in south-central Sweden, Thesis report

Naturvårdsverket: Grunderna för skydds jakt. Så funkar det. <http://www.naturvardsverket.se/Var-natur/Jakt/Skydds jakt/>

Niemi Milla, Eronen Visa, Aitto-oja Sanna, Nummi Petri 2009): Kurkien aiheuttamat viljelysvahigot ja niiden ennaltaehkäisy, Suomen ympäristö 28

Månsson Johan (2017): Lethal scaring-Behavioral and short-term numerical response of greylag goose *Anser Anser* Agriculture, ecosystems and Environment 96 (2017) 258-264

Nilsson Lovisa, Bunnefelt Nils, Persson Jens, Månsson Johan: Large grazing birds and agriculture-predicting field use of common cranes and implications for crop damage prevention, Agriculture, ecosystems and Environment 219 (2016) 163-170

<https://www.ely-keskus.fi/web/ely/-/korvaukset-rauhoitettujen-lintujen-aiheuttamista-maatalousvahingoista-kasvoivat-uusien-korvausten-hakuaika-kaynnistyy>

Viltskadecenter: Att skydda gröda från skador av tranor och gäss

Viltskadecenter (2004): Hur rör sig tranorna i jordbrukslandskapet – och hur kan man använda informationen för att förebygga skador på odlad gröda?

Bilaga:

Sändlista för remiss:

- Lantbrukssekreterare och lantbruksnämnder
- Ålands Producentförbund r.f.,
- De ekologiska odlarna på Åland r.f.
- Germundö Gård,
- Ålands Natur och Miljö r.f.,
- Ålands Fågelskyddsförening r.f,
- Jaktvårdsföreningarna
- Ålands jordbruksklubb r.f
- VisitÅland